

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.44

DOI <https://doi.org/10.32782/3922114>

Біланов О. С.,

*викладач кафедри філософії та суспільних наук
Полтавського державного медичного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТАЄМНИЦІ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

LEGAL REGULATION OF MEDICAL SECRECY IN CONTRACTUAL RELATIONS OF SURROGACY

Таємниця сурогатного материнства є доволі специфічною, оскільки, не існує єдиної думки, щодо кваліфікації її як медичної чи лікарської таємниці. Наголошується, що проблема медичної таємниці не втратила свою актуальність й на сьогодні. Така ситуація виникла у зв'язку із суттю самого інституту сурогатного материнства. Визначення поняття таємниці сурогатного материнства не визначена українським законодавством. У статті аналізуються підходи науковців до визначення конфіденційності інформації щодо застосування репродуктивних технологій. Аналізуються положення цивільного та міжнародного законодавства. З метою визначення статусу інформації сурогатного материнства, аналізується поняття «лікарська таємниця» та «медична таємниця». Під поняттям «таємниця сурогатного материнства» пропонується розуміти неможливість розголошення будь-якої інформації, що стала відома медичному працівнику, у випадку звернення пацієнта за медичною допомогою, з метою застосування сурогатного материнства, та іншої інформації, що стала відома у процесі вказаної процедури. Автором аргументовано, що у правовідносинах сурогатного материнства для кожного учасника гарантується право лікарської таємниці. Лікарська таємниця кожної особи (сурогатної матері, біологічної матері, біологічного батька) ізолюється від всіх інших. Зроблено висновок, що інформація про стан здоров'я сурогатної матері має іншу мету та не стосується лікування, а тому мова не йде про лікарську таємницю. Визначено, що жінка має право саме на «медичну таємницю», враховуючи більш широке значення вказаного поняття. Аргументовано, що дозвіл на розголошення медичної таємниці повинен бути викладений окремо від договору у письмовій формі. Така згода не може бути відкликаною. Вказане пояснюється тим, що жінка вже прийняла усвідомлене рішення щодо розкриття всієї чи деякої медичної інформації, вказавши про це у відповідному документі, то таке зобов'язання підлягає виконанню.

Ключові слова: *сурогатне материнство, медична таємниця, захист прав, пацієнт, лікарська таємниця.*

The surrogacy secrecy is quite specific, since there is no consensus on its qualification as a medical or medicinal secrecy. It is emphasized that the problem of medical secrecy has not lost its relevance even today. This situation arose in connection with the essence of the institution of surrogacy itself. The definition of the surrogacy secrecy is not defined by the Ukrainian Law. The approaches of scientists to determine the confidentiality of the information about using of reproductive technologies have been analyzed in the article. The provisions of civil and international legislation have been analyzed. The concepts of “medicinal secrecy” and “medical secrecy” have been analyzed in order to determine the status of the surrogacy information. The concept of “surrogacy secrecy” is proposed to mean the impossibility of disclosing any information that became known to a medical worker in the case of a patient seeking medical help for the purpose of using surrogacy and other information that became known during the procedure. The author argues that in the legal relations of surrogacy each participant is guaranteed the right to medical confidentiality. Medical confidentiality of each person (surrogate mother, biological mother, biological father) is isolated from all others. It was concluded that the information about the health status of the surrogate mother has a different purpose and does not relate to treatment, so therefore it is not a matter of medicinal secrecy. It was determined that a woman has the right to “medical secrecy”, taking into account the broader meaning of this concept. It is argued that permission to disclose the medical secrecy should be set out separately from the contract in writing. Such consent cannot be revoked. This is explained by the fact that a woman has already made a conscious decision to disclose all or some medical information indicating this in the relevant document then such an obligation is subject to fulfillment.

Key words: *surrogacy, medical secrecy, rights protection, patient, medicinal secrecy*

Вступ. Конфіденційність є основоположним принципом взаємовідносин між лікарем і пацієнтом. Вказані відносини ґрунтуються на взаємній довірі. Пацієнт довіряє лікарю, оскільки, він діє виключно в інтересах пацієнта, а лікар вірить, що пацієнт надає правдиву інформацію, що необхідна для забезпечення йому належної медичної допомоги. Права пацієнта не можуть бути обмежені, за виключенням законних підстав. Наприклад, якщо пацієнт втратив дієздатність, що вимагає розкриття певної медичної інформації. Не можна говорити про те, що лікарі погоджуються з вибором, який регулярно роблять їхні пацієнти, щодо розголошення або приховання інформації від близьких людей та членів родини, а інколи така практика може порушувати довіру між пацієнтом та лікарем.

Проблема медичної таємниці не втратила свою актуальність й на сьогодні. Застосування новітніх технологій у сфері медицини, особливо які стосуються репродуктивних функцій людини, тонко межує з реалізацію особистих немайнових прав.

Відносини між пацієнтом і лікарем завжди наділені певною особливістю. У той момент, коли людина звертається за медичною допомогою, вона є найбільш вразливою. Більш того, пацієнти, які звертаються за наданням послуг сурогатного материнства, діляться всією інформацією з лікарем щодо стану здоров'я як чоловіка, так і жінки. Відповідно, такі відносини ґрунтуються на довірі та, безперечно, вимагають від медичних працівників підвищених моральних та етичних стандартів.

Проте, не завжди етичні норми можуть бути ефективними у захисті прав пацієнтів, тому у законодавстві необхідні чіткі норми, спрямовані на захист інформації, що стає відомою лікарям та іншим медичним працівникам у процесі здійснення професійної діяльності.

Право на батьківство, на реалізацію свого репродуктивного права є загально визнаними правами кожної особи. Примусове розкриття інформації у вказаній сфері ігнорує принципи конфіденційності та приватності щодо всіх учасників правовідносин. Разом з тим, українське законодавство не містить вимог щодо дотримання медичної таємниці під час застосування сурогатного материнства. У таких випадках виникає питання щодо правового

режиму вказаної інформації та чи відноситься вона до медичної таємниці.

Ступінь розробленості проблеми. Науковці, які присвячували свої праці дослідженням правового регулювання репродуктивних технологій, неодноразово звертали увагу на важливість медичної таємниці у досліджуваній сфері. Серед них: А.О. Дудко, В.В. Вустенко, Х.В. Майкут, Т. Сліпченко, К. Москаленко та інші. Однак, питання щодо захисту таємниці сурогатного материнства залишається не вирішеним, потребує глибокого вивчення та детальної розробки.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з системного аналізу положень статті 286 Цивільного кодексу України стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні, діагноз та стан здоров'я становлять медичну таємницю [1].

Звичайно, згідно частини 2 згаданої вище статті 285 Цивільного кодексу України батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на отримання інформації про стан здоров'я дитини. Проте, в даному випадку мова йтиме не тільки про дитину, а й про стан здоров'я самої жінки.

Відповідно до статті 48 Основ законодавства про охорону здоров'я застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється, згідно з умовами та порядком, встановленими Міністерством охорони здоров'я України, на прохання дієздатної жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці [2].

Закон України «Про інформацію» інформація підлягає розголошенню, якщо пацієнт надає дозвіл на її поширення [3].

На нашу думку, кожен з учасників правовідносин може мати індивідуальне право на особисту медичну таємницю, проте, у зв'язку з необхідністю постійного обміну інформацією, кожен повинен надати письмовий дозвіл на розголошення вказаної інформації конкретним особам. Такими особами будуть учасники правовідносин сурогатного материнства: біологічні батьки, медичний заклад та жінка, яка є сурогатною матір'ю дитини.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних» визначено, що медичні працівники та інші особи закладу охорони здоров'я, які зобов'язанні забезпечувати захист персональних даних та на яких поширюються положення про лікарську таємницю, не повинні отримувати згоду на обробку персональних даних пацієнтів, адже здійснюють її у цілях охорони здоров'я [4].

Право на таємницю інформації щодо реалізації репродуктивних прав А.О. Дудко визначає як складову права на репродуктивних прав фізичної особи. Окрім того, до таких прав вчена відносить право на вільний репродуктивний вибір, отримання послуг з охорони репродуктивного здоров'я, застосування допоміжних репродуктивних технологій, донорство статевих клітин та кріоконсервацію, та інші [5, с. 64].

Захист прав на збереження медичної таємниці, на нашу думку, може починатись з того моменту, коли медичному працівнику стали відомі будь-які відомості щодо стану здоров'я його пацієнта, що автоматично стає підставою для подальшого захисту медичної таємниці. Під захистом права слід розуміти державну правову діяльність, спрямовану на дотримання, непорушність та відновлення порушеного права пацієнта.

Слушним зауваженням є твердження Х.В. Майкут щодо того, що поняття «медична таємниця» є поняттям більш поширеним та включає в себе поняття «лікарська таємниця». Разом з тим, вказані поняття варто розрізняти. Суб'єктом лікарської таємниці, є медичні працівники та інші особи, які виконують професійні або службові обов'язки у сфері охорони здоров'я. Натомість, власником конфіденційної медичної інформації є пацієнт, який і приймає рішення про можливість її поширення будь-яким способом будь-яким особам. Вчений визначає, що під медичною інформацією слід розуміти свідчення про стан здоров'я та історію хвороби людини, конкретну мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, наявні ризики для життя і здоров'я пацієнта, лікарські прогнози можливого розвитку захворювання, існуючі ризики. Така інформація є інформацією з обмеженим доступом, конфіденційною [6, с. 175].

До схожого висновку приходять й Т. Сліпченко. Вона кваліфікує інформацію, яку визна-

чають лікарською таємницею на декілька видів: конфіденційна інформація, інформація з обмеженим доступом, інформація, щодо якої встановлено особливі вимоги до обробки персональних даних. Вчена звертає також увагу на необхідність механізму правового захисту такого виду інформації та визначає щодо можливості застосування цивільно-правової та кримінальної відповідальності [7, с. 93].

Як уже відзначалося, відносини між потенційними батьками (пацієнтами), а також сурогатною матір'ю та медичним працівниками завжди матимуть довірливий характер. Оскільки, вони не тільки довіряють медичній установі своє здоров'я, але і допускають медпрацівників до особистої інформації. Таким чином, учасники правовідносин ввіряють лікарю своє здоров'я і навіть життя, а також відомості про всі хвороби.

Відповідно до статті 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 04.11.2018 р. визначено поняття «лікарська таємниця», під яким варто розуміти «сукупність відомостей, які стали відомі медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків про хворобу, медичне обстеження, огляд та їхні результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина. Медичні працівники не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в освітньому процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта».

Трактуючи вказані положення буквально, можна зробити висновок, що у правовідносинах сурогатного материнства для кожного учасника гарантується право лікарської таємниці. Тобто, лікарська таємниця кожної особи (сурогатної матері, біологічної матері, біологічного батька) ізолюється від всіх інших. Однак, така практика не зовсім узгоджується із самою суттю сурогатного материнства.

Сурогатне материнство ґрунтується на юридичній угоді між сурогатною особою та біологічними батьками для визначення прав та обов'язків сторін. Такий вид угоди – договір,

включає в себе явну згоду сурогатної матері на те, щоб дозволити лікарю передати всю медичну інформацію, пов'язану з вагітністю, потенційним батькам. Разом з тим, у випадку якщо жінка намагається приховати інформацію про потенційну небезпеку, спричинену її діями під час вагітності від батьків та просити лікаря не повідомляти їх про такі факти, виникають питання щодо подальших дій лікаря.

Не дивлячись на те, що українське законодавство визначає можливість розкриття інформації щодо медичного стану сурогатної матері, науковці стверджують, що таке розкриття є порушенням прав сурогатної особи, а також етичних і професійних обов'язків лікаря [8].

В.В. Вустенко, аналізуючи вітчизняне та міжнародне законодавство, наголошує, що відомості про факт проведення самого штучного запліднення та імплантацію ембріона, у тому числі відомості про особу донора є лікарською таємницею. Разом з тим, кожна особа має право бути поінформованою про процедуру імплантації ембріона та штучного запліднення, його медичні і правові наслідки, про результати медико-генетичного обстеження, про зовнішні ознаки та національність донора, яку їй надає лікар, що проводить медичне втручання [9].

Право на медичну таємницю прослідковується також у міжнародних актах. Наприклад, у положеннях Конвенції про права людини в біомедицині (Convention on Human Rights and Biomedicine) визначено, що відомості про стан здоров'я людини визнає складовою права на повагу до приватного життя [10].

Разом з тим, право на повагу до приватного життя охороняється положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [11].

Щодо права пацієнта на зберігання особистої таємниці визначено також у положеннях Етичного кодексу лікаря України [12].

У Роз'ясненнях основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, підготовлених Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 р., зазначено, що стан здоров'я, статеве життя, біометричні дані, генетичні дані

відносяться до категорії категорій персональних даних [13].

Потенційні батьки не можуть обмежуватись інформацією щодо стану здоров'я сурогатної матері, тим паче, враховуючи те, що чинне законодавство не конкретизує, яка саме інформація про стан здоров'я жінки є доступною для біологічних батьків та яку медичний працівник може надавати.

Разом з тим, може скластись враження, що лікар не діє в інтересах сурогатної матері, як свого відповідного пацієнта. Це, у свою чергу, може вплинути на якість надання медичних послуг. Навіть, незважаючи на те, що сурогатна особа, добровільно письмово відмовилася від свого права на конфіденційність, розуміючи, що інформація щодо неї не буде захищена, професійні та етичні зобов'язання лікаря, як медичного працівника, незалежно від батьківських домовленостей, не змінюються.

Слушно зауважує К. Москаленко щодо невичерпності переліку випадків, в яких може розголошуватись медична таємниця. З огляду на міжнародний досвід, такими випадками можуть бути захист суспільних інтересів (*W v. Edgell*), захист прав третіх осіб (*Tarasoff v. Regents of University of California*), розкриття інформації про стан здоров'я публічної особи (*Campbell v. MGN Limited*) [14, с.30].

Таким чином, в результаті звернення подружжя до медичного закладу, з метою лікування, вони стають пацієнтами, а вся отримана інформація про їх здоров'я охороняється законодавством. Таємниця сурогатного материнства з юридичного боку виступає як гарант свободи репродуктивного вибору.

Разом з тим, всі подальші обстеження сурогатної матері, а також факт сурогатного материнства підлягають нерозголошенню, а також є медичною таємницею для інших осіб. Однак, така ситуація не є однозначною, оскільки, здоров'я майбутньої дитини на пряму залежить від здоров'я жінки, тому потенційні батьки, опікуючись станом здоров'я своєї дитини, повинні бути поінформовані щодо всіх медичних показників.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що таємниця сурогатного материнства означає неможливість розголошення будь-якої інформації, що стала відома медичному

працівнику, у випадку звернення пацієнта за медичною допомогою, з метою застосування сурогатного материнства, та іншої інформації, що стала відома у процесі вказаної процедури. На нашу думку, у такому випадку будуть відомості про факт звернення сурогатної матері до лікаря для консультацій та оглядів також є конфіденційними, як і інформація про її здоров'я.

У даному випадку, інформація про стан здоров'я сурогатної матері має іншу мету та не стосується лікування, а сама жінка не набуває статусу звичайного пацієнта, а тому мова не йде про лікарську таємницю, в цьому й проявляється одна зі специфічних ознак сурогатного материнства. На нашу думку, у такому випадку жінка має право саме на «медичну таємницю», враховуючи більш широке значення вказаного поняття.

Висновки. З метою непорушності права особи на медичну таємницю, повинно бути чітко розуміння того, як відповідні медичні відомості, пов'язані зі здоров'ям ембріону, будуть передаватись потенційним батькам під час вагітності, пам'ятаючи, що такі повідомлення мають відбуватися лише за наявності чіткої згоди вагітної пацієнтки. На нашу думку, жінка повинна надавати письмову інформовану згоду, в якій визначати обсяг інформації, якою

вона готова ділитись з потенційними батьками. Тобто, кожна особа повинна мати вибір щодо передачі інформації про стан її здоров'я.

Дозвіл на розголошення медичної таємниці повинен бути викладений окремо від договору у письмовій формі. Інформована згода не може бути відкликаною. Такий висновок пояснюється тим, що сурогатна жінка вже прийняла обережне та усвідомлене рішення щодо розкриття всієї чи деякої медичної інформації, навіть, якщо інформація може суперечити її власним інтересам, і це рішення було зафіксовано відповідним чином у документі, а тому, підлягає виконанню.

Окрім того, можна також зробити висновок, що у випадку порушення права на медичну таємницю особа, права якої було порушено, має можливість вибрати спосіб захисту, яким може бути також відшкодування моральної шкоди. Така компенсація є способом захисту прав пацієнтів, а також санкцією для порушників. Разом з тим, цивільним законодавством передбачені й інші загальні способи захисту цивільних прав, які можливо застосувати для захисту медичної таємниці. Такими способами, наприклад, можуть бути захист честі, гідності та ділової репутації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст. 356.
2. Основ законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № № 2658-XII. Верховна Рада Укаїни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Дудко А. О. Репродуктивні права неповнолітніх серед особистих немайнових прав дітей. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 2. С. 63-66.
6. Майкут Х.В. Окремі аспекти цивільно-правової охорони права на темницю про стан здоров'я. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 6-1. Том 1. 2014. С 173-177.
7. Лікарська таємниця – правові основи захисту. *Актуальні проблеми правознавства*. № 2 (26).2021. с. 91-96
8. Claire Horner, Paul Burcher. A surrogate's secrets are(n't) safe with me: patient confidentiality in the care of a gestational surrogate. V 47. 2021. URL: https://jme-bmj-com.translate.googleusercontent.com/content/47/4/213?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc
9. Вустенко В.В. Сурогатне материнство: правовий та морально-етичний аспект. *Новини медицини та фармації*. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/4100>
10. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Ов'єдо.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text
11. Європейська конвенція з прав людини. Рада Європи. 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
12. Етичний кодекс лікаря України. Всеукраїнський з'їзд лікарських організацій. 2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text>

13. Роз'яснення основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Уповноважений Верховної ради України. 08.01.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003715-14#Text>

14. Москаленко К. Розголошення лікарської таємниці: деякі питання теорії та практики. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8. С. 27–31.